

Titel: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K17

Citation: "Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K17", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K17*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Jette Knudsen; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2000 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-aa-txr-root.pdf> (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K17

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

Tekstredegørelse

1. Manuskriptbeskrivelse 7
2. Overlevering 9
3. Datering og kronologi 15
4. Indhold 16

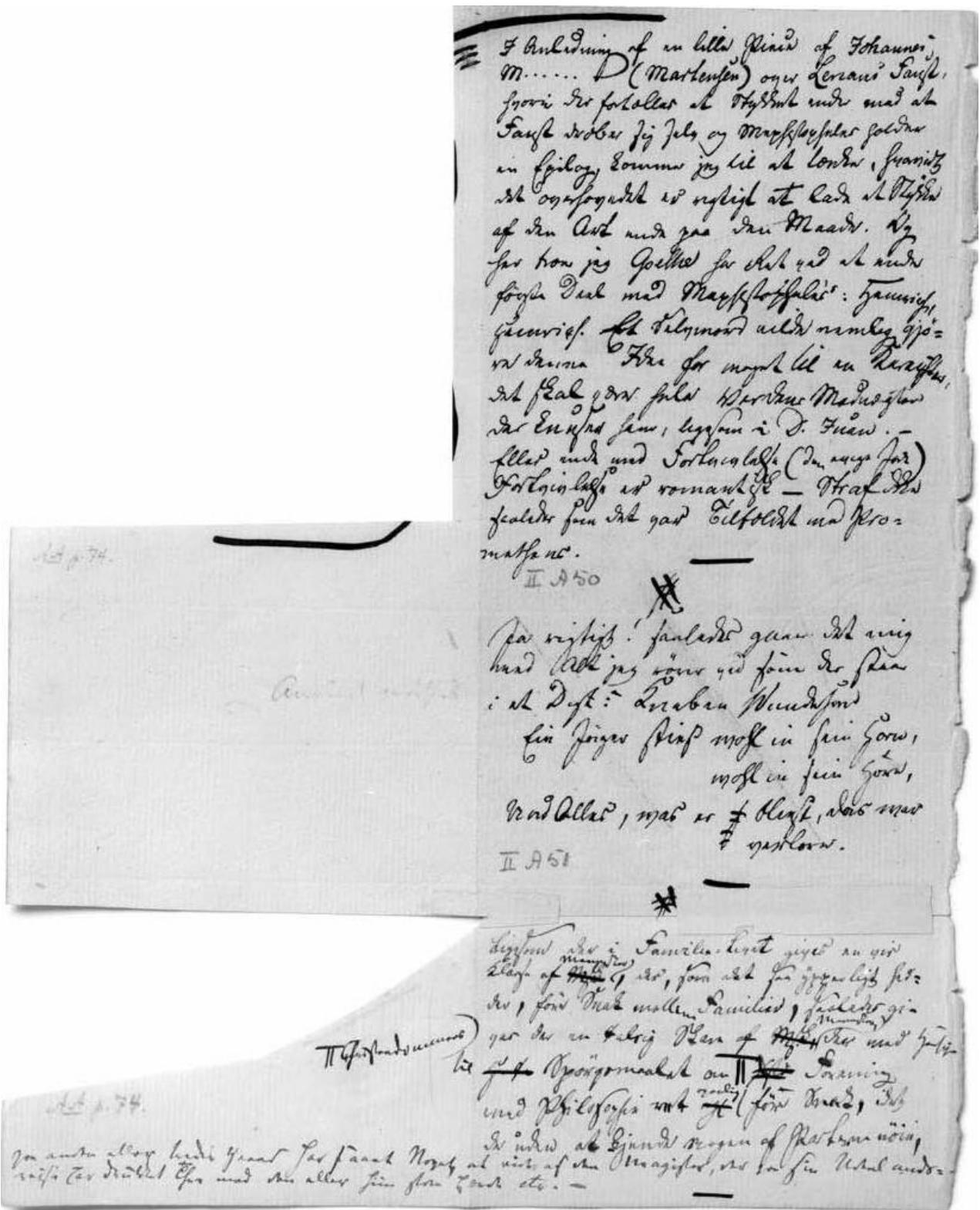
1. Manuskriptbeskrivelse

Journalen AA har oprindeligt været en »indbunden Bog i Kvart, indvendigt mærket: A.A.«,^{*} men i dag er bindet og med det mere end tre fjerdedele af selve journalen gået tabt, bevaret er kun enkelte blade. Disse blade findes i Kierkegaard Arkivet (KA) på Det Kongelige Bibliotek.

Det bevarede manuskript består af 9 blade i 4°.^{*}

Bladene er på hver anden side (højresiderne) med blyant pagineret 53-55, 65-71, 75 og 79. Pagineringen på s. [73]-[74] mangler pga. beklipning. S. [1]-[52], [57]-[64] og [77]-[78] mangler.

Papir: svært, ribbet; vandmærke: en lilje samt bogstaverne C & I Honig. Tresidet sprængt grønt snit. Mål: 191 x 240 mm.^{*} Af s. [73]-[74] er den øverste del af bladets yder spalte bortklippet (jf. afsnit 2). Den nederste tredjedel har ligeledes været klippet af, men er siden limet sammen med bladet; dog mangler et stykke af yderspalten (se illustration 1

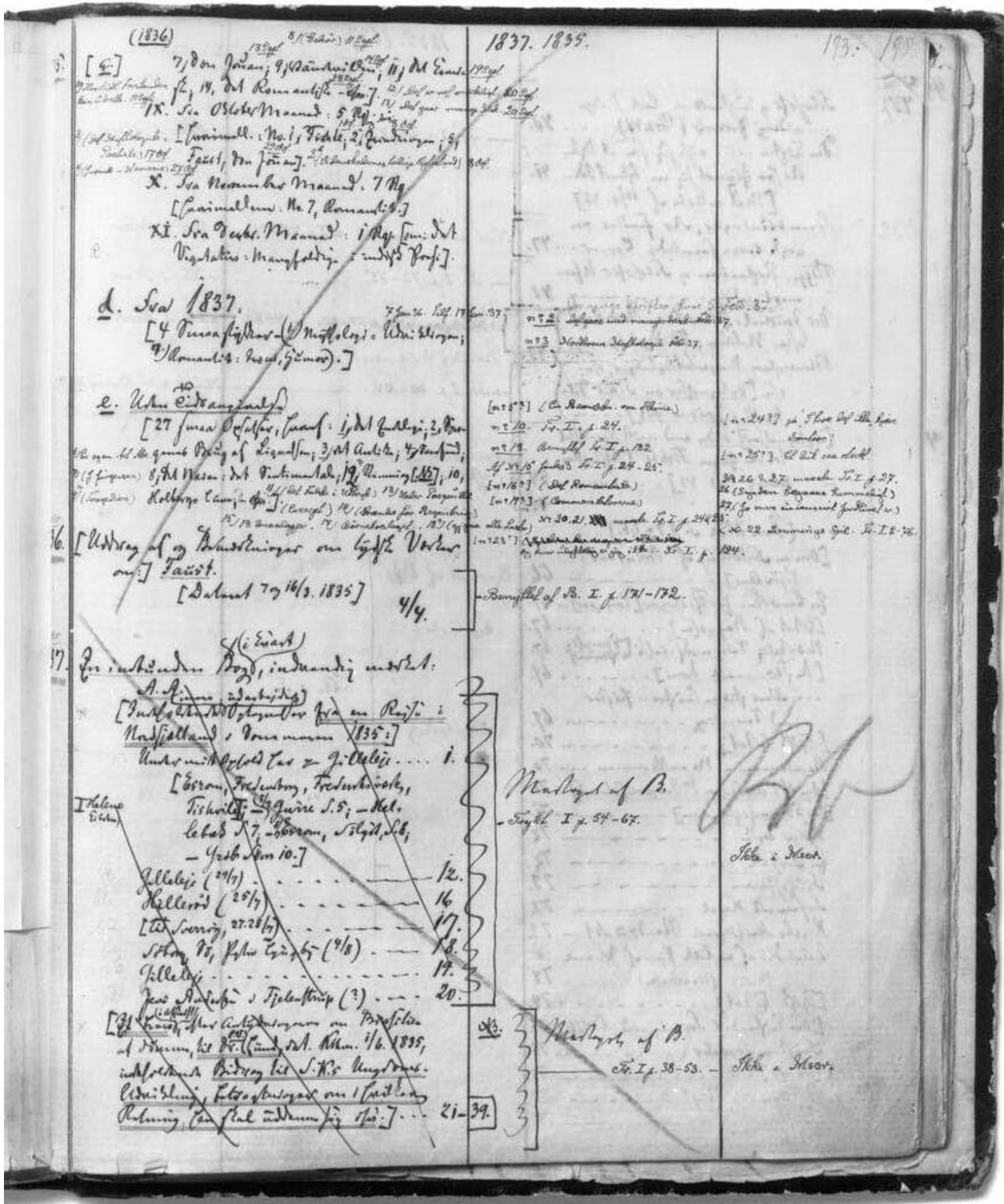
1. Journalen AA, s. [74]. Kun rester af Barfods indramning røber, at der har stået en marginaloptegnelse i yderspalten.

-).
- Bladene er foldet på langs; inderspalten rummer tekst, yderspalten tilføjelser. S. 65 er ubeskrevet.*
- Håndskriften er omhyggelig og let læselig, enkelte steder større og mere skødesløs. Blækket på sidste side er afbleget.
- Få korrektioner.
- En optegnelse på s. 79 (AA:54) er slettet med tætte blækkløkker.

2. Overlevering

Selv om der kun er bevaret ni blade, ved vi fra registreringen i H.P. Barfods fortegnelse (*B-fort.*), der blev udarbejdet, mens AA endnu var intakt, at journalen oprindeligt bestod af mere end 40 blade eller 80 sider.* Mange af SKs optegnelser er altså gået tabt, men i de fleste tilfælde findes ordlyden indirekte overleveret i Barfods udgave *Af Søren Kierkegaards Efterladte Papirer (EP)*, hvor størstedelen af de optegnelser, der if. *B-fort.* har stået i AA, er medtaget.* Hvordan de mange sider er forsvundet, ved vi ikke, men de er formentlig bortkommet i sætteriet, hvortil Barfod sendte de originale manuskriptsider som trykforlæg for udgaven. At Barfod brugte selve journalen som trykforlæg, ses af de tilbageværende manuskriptsider, som i rigt mål er forsynet med hans rettelser* og anvisninger til sætteren.

Det fremgår af forordet til *EP*, at Barfod i *EP* har ordnet og sorteret de udvalgte optegnelser »efter Tidsfølgen«,* dvs. at han har adskilt oprindelige enheder for at kunne bringe optegnelserne i kronologisk rækkefølge. Udgiverne af *SKS* ønsker derimod at gengive hver fysisk enhed – journal, notesbog, løse papirer – som en helhed og inden for hver af disse helheder at gengive de enkelte optegnelser i deres oprindelige rækkefølge uanset forskelligt tilblivelsestidspunkt.* Hvad angår AA, kan journalen og optegnelsernes indbyrdes rækkefølge rekonstrueres, da vi fra *B-fort.* foruden format og omfang også har oplysning om hver enkelt optegnelser sidetal og begyndelsesord eller i enkelte tilfælde indhold (se illustration 2

2. Barfods registrering af optegnelserne AA:1-12 i B-fort.

)* I SKS bringes optegnelserne således i den rækkefølge, hvori de er anført i B-fort.

Af journalens i alt 56 (registrerede) optegnelser er SKs manuskript til de 27 helt eller delvis gået tabt. Heraf er de 25, som omfangsmæssigt udgør mere end tre fjerdedele af journalen, indirekte overleveret i EP. * Ordlyden af to optegnelser er tabt og findes kun bevidnet i B-fort. * SKS er her henvist til at gengive de ord af optegnelserne, som er registreret i B-fort. En enkelt marginaloptegnelse er slet ikke overleveret; den er klippet ud af journalen og hverken medtaget i EP I-II eller bevidnet i B-fort., * men at den har stået øverst på s. [74] ud for AA:38, herom vidner rester af Barfods indramning, som findes på den tilbageværende del af siden (jf. illustration 2). Barfod har formentlig indrammet optegnelsen for at angive, hvor den skulle trykkes, men siden besluttet sig for alligevel ikke at medtage den i EP I-II. *

Barfods gengivelse af manuskriptet

Barfod anfører i forordet til EP, at udgavens retskrivning »i Regelen selvfølgelig« er SKs egen, men at han har tilladt sig at rette hist og her, fx i de tilfælde, hvor SK har stavet det samme ord på flere måder.

Ligefremme fejl, fx »Thisville« og »beskinder«, er rettet overalt. Under korrekturen, bemærker Barfod, har han ladet sig påvirke af sin egen sprogsans og fx konsekvent rettet SKs 'Een' til 'En'. Interpunktionen er »læmpe[t] lidt efter bedste Overbevisning«, da der »næsten ikke [har] været Regel at opdage i Haandskriftet«. Barfods egne indskud og noter er »*altid* sat i kritiske Klammer [-]«.*

Fem af optegnelserne i AA findes helt eller delvist både i SKs manuskript og trykt i EP*. Nedenstående liste viser, hvorledes Barfod har gengivet SKs tekst:

SKs manuskript EP I-II

AA:21 (slutningen)

Hrugner Hrugner

Leerkæmpen Leerkæmpen

AA:21.3

Note. Da vor Da vor

Dristighed at Dristighed: at

Andre svage andre Svage

den den

deri. - deri.

÷ skilletegn efter + skilletegn efter

optegnelsen optegnelsen

AA:53

Indre Indre,

O men O, men

Msk Mennesket

Verden; men Verden, men

Sjæl. Sjæl! -

hjælper hjælper

men - men

~~Rørdam og tale med Bolette~~ [...] og tale med [...]

og ved (om muligen) og ved - om muligen -

mell. mellem

o Gud hav tak o Gud! Hav Tak,

at du at Du

aldrig aldrig før

derfor, hav Tak derfor. Hav Tak,

mig mig!

AA:54 (hele optegnelsen er slettet

i ms.)

Jeg jeg

Rørdams - milde Gud [...] - min Gud

Tilbøilighed Tilbøielighed

vaagne – O hvor vaagne! O, hvor

jeg er ene – o jeg er ene! – O

Forbande<lse over> hiin hovmodige O, Forbandelsen af hiin

Tilfredshed med at staae alene hovmodige Tilfredshed

- Alle vil<l>e nu foragte mig med at staae alene

<O> men Du min Gud <slaae> Du - Du, min Gud, slaae

ikke Haanden af mig - ikke Haanden af mig!

lad mig leve og forbedre mig -

AA:55

Adam *Adam*

heed det: beed; da hed det: bed. Da

heed det: arbeid; da hed det: arbeid. Da

Xstus *Christus*

Verden da Verden, da

heed det: beed og arbeid.

(ora et labora) hed det: bed og arbeid!

AA:56

Arnim; Arnim,

blandt andet blandt Andet

und og

Dolores. Dolores»,

2 Bind. 2. Bind.

med min Anskuelse af med min Opfattelse af

D. J: *Don Juan*

Som det fremgår af listen, ændrer Barfod i *EP* især SKs ortografi og interpunktion, men han fremhæver også ord og passager, som ikke er fremhævet af SK; i et tilfælde er det dog omvendt: SKs fremhævelse af et helt afsnit gengives kun delvist i *EP*. Barfod har desuden uden at markere det i klammer tilføjet et »før« og indsat et skilletegn, som ikke stod i SKs tekst. Forkortelserne »Xstus« og »D.J.« opløses, og i den sidste optegnelse er ordet »Anskuelse« ændret til »Opfattelse« i *EP*. Udtrykket »ora et labora« i næstsidste optegnelse er udeladt i forhold til manuskriptet, og det samme gælder to sætninger i den slettede optegnelse. Endelig undlader Barfod at oplyse navnestof, som vedrører SKs privatliv.

3. Datering og kronologi

Journalen AA består som nævnt af 56 optegnelser, hvoraf kun en del er dateret. De første 11 optegnelser omhandler SKs ophold i Gilleleje fra 17. juni til 22./23. aug. 1835.* Dernæst følger en optegnelse, AA:12, der er udformet som et brev i to dele, angiveligt til naturforskeren P.W. Lund.* Det er formentlig påbegyndt som koncept i København 1. juni 1835 og kan tidligst være færdigskrevet 1. aug. 1835 – mens SK stadig befandt

sig i Gilleleje. De to følgende optegnelser er skrevet henholdsvis 17. og 19. okt. 1835. De næste syv optegnelser er udateret, men eftersom AA:22 er dateret 19. marts 1837, må de være skrevet mellem 19. okt. 1835 og den dato. Af de pågældende syv optegnelser må AA:19-21 være skrevet efter udgivelsen af »Humoristiske Intelligentsblade« eller i hvert fald efter 4. maj 1836.* Det følger heraf, at AA:15-18 er skrevet mellem 19. okt. 1835 og 4. maj 1836. De øvrige optegnelser er skrevet i tiden fra 19. marts til 16. maj 1837. Optegnelserne i AA er således skrevet i perioden juni 1835 til midt i maj 1837. At der fra perioden 19. okt. 1835 til 19. marts 1837 – 17 måneder – kun findes syv optegnelser samt en enkelt tilføjet note til AA:12, skyldes formentlig, at SK i samme tidsrum skrev i journalen BB.*

Det er ikke alle dateringer, der passer ind i en ubrudt kronologi. AA:7 er dateret 25. juli, mens den foregående optegnelse er dateret 29. juli. Desuden indeholder AA:12 – det føromtalte brev – to dateringer og stedsangivelser, der heller ikke passer ind i kronologien. Første del af optegnelsen er dateret »Kjøbenhavn, den 1ste Juni 1835«, anden del »Gilleleje d. 1. Aug. 1835«. Det er endvidere vanskeligt at afgøre, hvorvidt AA:2-9 er skrevet fortløbende, altså fra 5. juli til 4. aug., eller om SK har nedskrevet sine oplevelser senere, dvs. efter 4. aug. I den sammenhæng bør det nævnes, at SK i AA:2 omtaler Gurre Sø, og at han i en sammenligning med Søborg Sø iagttager omgivelsernes forskellighed; denne sammenligning synes at forudsætte turen på Søborg Sø, som den er beskrevet i AA:9. Det er derfor ikke usandsynligt, at AA:2 er skrevet efter 4. aug. 1835. Disse uoverensstemmelser tyder på, at SK ikke skrev AA:1-11 samtidig med de oplevelser, de omhandler; hvorvidt han så skrev dem endnu under opholdet i Gilleleje eller først efter hjemkomsten til København, kan ikke afgøres. De øvrige optegnelser synes at være nedskrevet i den tidsfølge, som de få dateringer angiver.*

4. Indhold

De mange optegnelser indhold lader sig ikke bringe på formel, dertil er stoffet for uensartet. En del af optegnelserne samler sig dog om bestemte begivenheder og problemstillinger. Journalen kan derfor – forsøgsvis – inddeles på følgende måde: De første 11 optegnelser omhandler det mere end to måneder lange ophold i Gilleleje. SK beretter om forskellige hændelser og beskriver den nordsjællandske natur. I de følgende seks optegnelser er han optaget af forholdet mellem filosofi og kristendom. I de næste tre optegnelser, der indledes med en lille oversigt over hans journalistiske bidrag i 1835-36, beskæftiger han sig med reaktionen på de fire artikler, som han fik trykt i *Kjøbenhavns flyvende Post* i tiden 18. feb. til 10. april 1836.* Med disse artikler trådte han for første gang frem for offentligheden. De vakte stor opmærksomhed, og i et brev indeholdende seks »Extra-Aftryk« af den anden og tredje artikel – de udgjorde en lille afhandling i to dele med titlen »Om Fædrelandets Polemik« – skrev redaktøren af *Kjøbenhavns flyvende Post* J.L. Heiberg: »Tak endnu engang for Afhandlingen! Den har fornøjet mig endnu mere ved den nye Gjennemlæsning.«* Selv omtaler SK med tilfredshed den »Lykke«, artiklerne gjorde, og hæfter sig ved, at selv hans lærer og ven, Poul Martin Møller, troede, at J.L. Heiberg var forfatteren.

Den resterende del af journalen, AA:22-56, kan ikke gøres til genstand for en samlet beskrivelse. I flere af optegnelserne beskæftiger SK sig med selvmodsigelserne og ironien i nordisk mytologi og fornaldersagaernes helte- og sagnstof (især Holger Danske), som det er fremstillet hos N.F.S. Grundtvig, C.C. Rafn og K.L. Rahbek.

I én optegnelse, AA:22, er han – med udgangspunkt i I.H. Fichtes bog *Die Idee der Persönlichkeit und der individuellen Fortdauer* – optaget af begrebet 'vekselvirkning' i tysk filosofi, antropologi og teologi, af individet i forhold til prædestination og arvesynd og af inkarnation og kristendommen som den anden skabelse. Denne optegnelse rummer forskellige problemfelter, som siden hen blev taget op i *Begrebet Angst*. Det gælder også den følgende optegnelse, AA:23, der giver eksempler på anelse.

I tre af journalens sidste optegnelser, AA:52-54, skriver SK om mere personlige forhold. Optegnelserne fortæller, at han havde nære relationer til familien Rørdam, og at han viste interesse for Peter Rørdams yngste søster Bolette.*

Brevet til P.W. Lund

AA:1-12 berører alle SKs ophold i Gilleleje. Henning Fenger har imidlertid rejst tvivl om, hvorvidt optegnelserne sigter til virkelige hændelser, ligesom han – imod Niels Thulstrups opfattelse – har fremført, at AA:12 er et fiktivt brev med en fiktiv dato.* Under henvisning til AA:34, hvor SK under overskriften »En Fortale« udkaster ideen til et skrift, der skulle bære titlen »Breve«, har Fenger også gjort gældende, at AA:12 er en del af en brevnovelle, som SK angiveligt arbejdede på i 1836, men aldrig fik afsluttet.* I lyset heraf er det væsentligt dels at præcisere, under hvilke omstændigheder AA:12 blev til, dels at nærlæse brevet samt

at besvare spørgsmålet: Hvorfor rejste SK til Gilleleje?

Af AA:12 fremgår det, at SKs far, Michael Pedersen Kierkegaard, tilskyndede ham til at komme i gang med de afsluttende studier.* Men det lykkedes ikke. I marts 1835 skriver broderen P.C. Kierkegaard i sin dagbog: »Søren synes nu slet ikke at læse til Examen, Gud hjælpe ham ud af al den indre Gjæring paa en god Maade og til hans Sjæls Frelse.«* Det er derfor nærliggende at tro, at opholdet i Gilleleje skulle være et vendepunkt i den henseende. I sin dagbog skriver P.C. Kierkegaard under datoen 7. juli 1835: »Søren er, efter hans Breve at dømme, nu rask og ifærd med sine Studeringer.«* Selv skriver SK i første del af brevet til P.W. Lund:

- Hvad smaa Ubehageligheder angaaer, vil jeg kun bemærke, at jeg er ifærd med at læse til theologisk Attestats, en Beskjæftigelse, som slet ikke interesserer og som derfor heller ikke gaaer synderlig rask fra Haanden. Jeg har altid holdt mere af det frie, maaskee derfor ogsaa lidt ubestemte Studium end af den Beværtning ved sluttet Bord, hvor man veed forud, hvilke Gjæster man træffer, og hvilke Retter Mad man faaer hver Dag i Ugen. Da det imidlertid engang er en Nødvendighed, og man knap faaer Lov at komme ind paa de videnskabelige Fællede uden at være indbrændt, og jeg saavel anseer det med Hensyn til min nærværende Sindstilstand for noget Gavnligt for mig, som ogsaa veed, at jeg dermed kan gjøre Fader en stor Glæde (han mener nemlig, at det egenlige Canaan ligger paa den anden Side af theologisk Attestats, men bestiger derhos ligesom Moses forud Thabor og beretter, at jeg aldrig kommer derind - dog vil jeg haabe, at det ikke ogsaa denne Gang gaaer i Opfyldelse), saa faaer jeg vel at gribe mig an.

Vi ved altså, at SK i sommeren 1835 befandt sig i Gilleleje, og at formålet med opholdet efter alt at dømme var eksamenslæsning. Journalens optegnelser tyder dog ikke på, at han brugte al sin tid på at studere. Han travede rundt i naturen og besøgte gamle borge og historiske steder. En enkelt gang tog han til Sverige. Ikke alle oplysninger lader sig verificere, men det er usandsynligt, at hans beskrivelser i forbindelse med disse ture skulle være enten opdigtede eller afskrevet fra bøger, som han selv medbragte.*

Manuskriptet til AA:12 er (jf. afsnit 2) ikke bevaret, men optegnelsen omtales i *B-fort.* på følgende måde: »Et Brev i Afskrift, efter Antydningerne om Brasilien at dømme, til Dr. P.V. Lund, dat. Kbhvn. 1/6 1835, indeholdende Bidrag til S.K.s Ungdoms-Udvikling, Betragtninger om i hvilken Retning, han skal uddanne sig osv.«* Hertil er der to ting at bemærke.

For det første nævner Barfod kun den ene datering, selv om AA:12 tydeligvis falder i to daterede dele. Det kan være en forglemmelse; i *EP* optræder de to dele i forlængelse af hinanden som én sammenhængende tekst. Og teksten hænger da også sammen. I første del af AA:12, der slutter med ordene »Lev vel!«* - marginaloptegnelsen er, ligesom fodnoten, tilføjet senere - skriver SK: »Jeg vil forsøge at vise, hvorledes Sagerne staae for mig.« Dette gentages stikordsagtigt i anden dels indledning, dateret Gilleleje 1. aug. 1835: »Saaledes som jeg har søgt at vise det paa de foregaaende Sider, stode virkelig Sagerne for mig. Naar jeg nu derimod søger at bringe mig paa det Rene om mit Liv, forekommer det mig anderledes.« Anden del af AA:12 har ikke brevkarakter og er desuden forsynet med en del marginaloptegnelser og fodnoter og ligner derved en almindelig optegnelse. Hvor første del altså har brevkarakter, synes anden del snarere at udgøre en slags kommentar til første del. De to dele har tydeligvis ikke været skrevet fortløbende, men må være affattet med længere tids mellemrum, hvilket også stemmer med dateringerne.

For det andet er det bemærkelsesværdigt, at brevet både i *B-fort.* og i *EP* omtales som en »Afskrift«. At der har foreligget en kladde eller et udkast, synes bekræftet af bemærkningen: »Nonnulla desunt« (lat.: der mangler noget) i første del af brevet. Dette udtryk anvendes sædvanligvis i udgivelsesmæssig sammenhæng og angiver et større tekstudfald, men der er ingen grund til at antage, at bemærkningen skyldes Barfod; var det tilfældet, burde den være omgivet af klammer som Barfods udgiverbemærkninger i øvrigt. Det mest sandsynlige er, at SK under renskrivningen af brevet bruger udtrykket som en privat notation 'noget mangler at blive skrevet, skal videreudvikles'.*

Endelig melder spørgsmålet om brevets dateringer sig. Er de originale eller fiktive? Det er vanskeligt at afgøre, men det er vigtigt at holde fast i, at SK i første del af brevet bemærker, at han er i færd med at læse til eksamen. Vel kan vi ikke på baggrund af denne ene oplysning, der som nævnt bekræftes af P.C. Kierkegaard, slutte os til, at brevet er originalt, men omvendt peger denne oplysning ikke i retning af det fiktive. Vi ved, at der foreligger et brev dateret 1. juni 1835 og med stedsangivelsen: København. Vi må dernæst formode, at SK under sit ophold i Gilleleje genlæste brevet, og at han derpå 1. aug. påbegyndte anden del. Her taler stedsangivelserne imod enhver fiktion. SK var rent faktisk i København 1. juni og befandt sig 1. aug. i Gilleleje.

Som det ses, mangler vi afgørende oplysninger om disse tekster, og de dateringsproblemer, der omtales i afsnit 3, gør ikke sagen lettere. Det er imidlertid vigtigt at være opmærksom på, at optegnelserne sine steder har karakter af en rejsedagbog. Der er således ikke noget unaturligt i, at indtryk og oplevelser nedskrives, når lejligheden og inspirationen byder sig. Vi kan derfor ikke forvente, at optegnelserne optræder i en absolut kronologisk orden. Dernæst er det langtfra indlysende, at der skulle være en forbindelse mellem brevet til P.W. Lund og det senere udkast til en fortale til et skrift med titlen »Breve«; et skrift, der i øvrigt aldrig blev til noget. Det må derfor anses for usandsynligt, at brevet skulle være en del af et fiktivt litterært

projekt, om end det ikke kan nægtes, at det sine steder har et digterisk præg.

Derimod kan det ikke afgøres, om SK skrev AA:1-11 og påbegyndte anden del af AA:12 på medbragt papir og først efter hjemkomsten fra Gilleleje indskrev dem i journalen. Manuskriptet til optegnelserne er tabt, men det er påfaldende, at der i anden del af AA:12 optræder langt flere fodnoter og marginaltilføjelser end i de tidligere optegnelser.